تراژێدیای کیمیابارانکردن و ڕۆمانی "پیاوەکان بە خەونیش نەگەڕانەوە"ی مەحموود نەجمەدین

سۆران محەمەدەسوورە

یەکەم

مرۆڤ سروشتێکی غەریب و دانەسەکناوی هەیە، کە لێناگەڕێت بحەجمێت، چجای بۆ کوردێک، کە لەنێو دڵەڕاوکێیییەک دایە، کە ئێستا نا ئێستا دووژمن کیمیاباران و ئەنفالت دەکات، شەڕی براکوژیی ڕۆحت دەهاڕێت. بۆیە تاکی کورد هەمیشە بیری بە ماڵەکەیەوە بووە، وێڕانەگەیشتووە بیر لە دەرەوە بکاتەوە و دەرەوەش بە بوون بکات، چونکە لە ئانوساتی تاڵانکردن و بەس□رادانی بێگانە و نەیارانییدا بووە، ئەو هەستە غەریبییەش بووەتە ماڵ و وا بەکۆڵی یەک بەیەکمانەوەیە. هەر بۆیەشە کەمتر کات بۆ ئەم کورد غەریبەیە هەڵکەوتووە، کە لە خۆی بدوێت و بهزرێت.

بۆیە کارکردن لە هزرین لەخۆ، زۆر کەم بووە، ئەو هەندەی تێگەیشتن لەخۆ و لە کوردبوونیش کە‌ هەبووە و هەیە، مینا هەڵهێنجانی ئاوێکی سازگار بووە/ـە لە بیرێکی قووڵ بەبێ ئامراز، خەیاڵکردن بۆ وەها کارێك سەخت، بەڵام لە نەکران بەدەر نەبووە و نییە، دەریچەی وەها کارێکیش کاری چیامرۆڤێکە، بۆیە مەموزینی ئەحمەدێ خانی بۆ کورد نە تەنێ دەریچە، بەڵکوو ئاو و ئاورێکی هەردەم سازگار/لەدایسانە بەدیار چارەنووسی کوردبوونەوە. خانیش ئەو پرۆمیتۆسەی کوردە، کە لە ڕێگەی مەموزینەکەیەوە ئاورێکی دایساویی لە بیرە دۆزەخییەکە، بەڵام نووتەك و سەرانسەر ژاناویی بۆ کوردبوون هەڵهێنجا.
لەوڕا، پرسی مرۆڤ بەدرێژایی ژیان پرسی مانەوە و ناسنامە بووە، چونکە مرۆڤ بەبێ خاك و ئازادیی، بێناسنامەیە. ئەم بێناسنامەبوونەشی جگە لە ئاییندەیەکی لەڕ و لەرز□ك، ئایکات بە خودان بیرکردنەوە و هزرین لە خۆی. هەر میللەتێکیش خەم و خەونی سەرەکیی خۆی بریتیی نەبوو لە هزرین لە ناسنامە و بوونی خۆی، ئەوە دەخرێتە پەراوێزی مێژووەوە. هەڵبەت یاریکردنی ناسنامە و ئازادیی، لە دەرەوەی مێژوودا جگە لە نانەزگە هیچی تری لێنار□ت.

دووەم

پیاوەکانی کورد نە لە ڕابردوودا گەڕاونەتەوە، نە لە ئێستا و نە لە ئاییندەشدا ناگەڕێنەوە، دەڵێن و ژن و کچە بێنازەکانی نیشتیمان دەبێ تاڵیی دووریان و هەڵبڕاوییان لە نیشتمان بچێژن، دەڵێن و ڕوو بە ئاڕاستەی ئەو بایەشدا وەرناچەرخێنن، کە بۆنی تامەزرۆیی و چاوەڕوانیی کوشندەی ژنەکانیانی هەڵگرتووە. ئەمەش ئەوە وێنادەکاتەوە، کە لێکهەڵبڕان، ئاوارەیی و کارەسات بۆ کورد، بووەتە چارەنووس و بەردی سیزیف، کە دەبێ لەگەڵیدا بژین. ئەو ژیانەی بە مکووڕبوونەوە نەتژێنێ، نەتهاڵێ و ڕاتنەچڵەکێنێت، چ ژیانێکە؟
بەڵێ پیاوەکان نەگەڕانەوە و ناشگەڕێنەوە، ژن و منداڵانیشمان پەڕاگەندەی وڵاتان دەبن، ئەمە ئەگەر لە ڕابردوودا سست و هێواش بۆی کردبێت، ئەوە ئەمڕۆ بەهۆی کەمتەرخەمی گوتاری سیاسیی کورد لەبەرانبەر تراژێدیاکانیدا خێراتر و مەترسیدارترە. چونکە بەدرێژایی ئەم سی ساڵەی حکومەتی هەرێمی کوردستان، نەیتوانیووە جگە لەخەمی بنەماڵەیی و حیزبێنیی، تراژێدیاکانی میللەتەکەی بخاتە بەردەم پرسی بیرکردنەوە لەخۆی و پرسی قڕکردنی مرۆق. بۆیە ئەوە ڕوونە کە لایەنی سیاسیی کورد لەبەردەم کارەساتە گەورەکانی میللەتەکەی بێدەنگ، کەڕە و کوێرە. هەڵبەت ئەگەر هۆشبووبێت وەك گوتمان ئەوەندەی خەم بووە کە مۆرکێکی حیزبیی لێبدرێت، ئەوەندە خەم نەبووە کە بەم کارەساتە گوزارشت لە قڕکردنی مرۆڤی کورد بکرێت و بیخاتە بەردەم یادەوەریی خۆی و جیهان. خۆبەخاوەنکردن لە تراژێدیای میللەتی کورد لەلایەن هەرێمی کوردستەوە هێشتا لە بەرژەوەندیی حزبیی و بنەماڵەیی ڕەتی نەداوە، بۆیە تراژێدیاکانی ئەم میللەتە لەنێو گوتاری سیاسیی و پەروەردەی ئەم هەرێمەدا هێشتا لە دەوری پرسە و پێنج خوولەك وەستاندا وەنەوز دەدات.
بۆیە ئەگەر هاتبوایە لە ڕابردووش زۆربەی ئەو کارەساتە گەورانەی بەسەر کورددا هاتووە، ئەگەر وێژەوانان بە خەم و بەتەنگەوە نەبوونایە ئێستا تەواو لەیادکرابوون، چونکە لایەنی سیاسیی کورد نە لە ڕابردوودا و نە لە ئێستاشدا بەتەنگ ئەم کۆست و کارەساتانەوە نەبوون، نە توانیویەتی لە ڕێگەیەوە بیکاتە مۆرکێکی سیاسیی و مەزڵوومیی و ژێردەستەیی خۆی نیشانبدات، نە توانیوویشیەتی ئەزموون لەم کارەساتانە وەربگرێت، بۆیە یادەوەریی کورد زیاتر لە یادەوەریی هەر میللەتێکی تر بەدەست فەرامۆشیی و لەیادچوونەوەوە گیرۆدەیە، بەتایبەت دوای گەشەی مۆدێرنیزم و گەشە زانستییەکەی، کە دیوە نەگریسەکەی کورد بەتایبەتی و دونیایە بە گشتیی، ئەوەندەی کورد دوای مۆدێرن بەدەست کارەساتەکانیەوە گیرۆدە، هاوکات کەمتەرخەم بووە، ئەوەندە لە سەتەکانی ڕابوردوودا بەدەستیەوە

نەتڵاوەتەوە. ئەمەش بۆ شکستی لایەن و گەشەنەکردوو یان خەساندن و نەناساندنی کارەساتەکانیەتی دوای ئەم لێشاوەی ڕام□ین و قرکردنە.

سێیەم ـــ یەك

تا ئێستا کارەساتی کیمیابارانکردن و قڕکردنی کورد نەبووەتە چالاکییەکی سیاسیی و فەرھەنگیی پڕ جووڵە، شەوق و خولیا. وەك وتمان "تراژێدیاکانی کورد لەدوای نیوەی دووەمی سەتەی بیستەم" لە چالاکیی سیاسییدا تەنیا وەک نمایش و بەرخۆرییەک بۆ حزبی کوردیی ماوەتەوە و لە چالاکیی فەرھەنگییشدا وەك گوتارێکی لاواز، بێکڕۆک و بێھزر ڕێی کردووە. بیرکردنەوە لە کیمیابارانکردن و ئەنفال لەپەروەردەی ئێمەدا، ھیچ نییە جگە لە پێنج خولەک وەستان بەدیار یادەوەریییەک کە گوتاری ڕۆشنبیریی و پەروەردەیییەکەی وای لێنەکردووە بیری لێبکرێتەوە. تەنێ بیرھێنانەوەیەکی شینگێڕیی و واوەیلا بووە، تراژێدیاش ھەرگیز لە شینگێڕیی و واوەیلادا ناتوانێت دیمەنەکانی بخاتە بەردەم پرسی قڕکردن و سڕینەوەی مر□ق و بیژێنێتەوە.
بۆیە ئەوەی ئەمڕۆ بەفریای ئێمەی کورد دێت، گێڕانەوە و سینەمایە. وەك چۆن کارەساتەکانمان کەموزۆر لە پێشداش لەڕێگەی شیعرەوە توانیی کورد لە خەودا نەھێڵێتەوە و نەیخاتە خەوێکی درێژخایەنەوە، ئیتر ھەر لە ڕێی زارەکیی و نووسینەوە جا لە کارەساتی دمدمەوە بگرە تا شەشی ئەیلوول:

شەشی ئەیلوول ئەزانن ئێوە ئەی قەومی وەفاکردار
ئەوە ڕۆژێ بوو دوژمن قەتڵوعامی کوردەکانی کرد.
ئەحمەد موختار جاف

بەڵام دوای ئەوە کارەساتەکان ئەگەرچی قووڵتر و گەورەتر بوون، بەڵام نووسینەوە، خەم و خەونیش-لە لایەنی سیاسی بگەڕێ- وێژە بەتایبەتیی لەتەك ئەم تراژێدیایانەدا سست و بەکاوەخۆ ھەنگاوی ناوە و نەیتوانیووە لە ئاست گەورەیی ئەو تراژێدیایانەدا بێت و ڕێبکات.

سێیەم ـــ دوو

ئەمڕۆ شەڕی ھەر میللەتێک بۆ گەیاندنی تراژێدیاکانی، لەڕێگەی گێڕانەوە و سینەماوە دنیا ڕادەچڵەکێنێت و دەیھێنێتە تەك خۆیەوە.
ئاخۆ ئێمە توانیومانە لە ڕێگەی وێژەوە بەتایبەتی گێڕانەوە و سینەماوە، دونیا بێنینە تەماشای خۆمان و خۆمان لە خۆمان و ئەویتر لەخۆمان بھزرێنین؟
ئا لێرەوەیە، کە نووسەری ئەم ڕۆمانە "مەحموود نەجمەدین" ھاتووە،

هۆشیارانە دەیەوێت تەکەز بخاتە سەر تراژێدیایەك و لە ڕێگەیەوە یەکەمجار ئێمە/کورد بخاتە بەردەم هزرین لە خۆمان و ئەوجا بردنی ئەم تراژێدیایە بۆ بەردەم چاوی دونیا.

بەهەر حاڵ، ئەدەبی گێڕانەوەی هەر میللەتێك لە نەهامەتیی و کارەساتە گەورەکانییەوە سەر دەردێنێت، ئەمەش ناسنامەی نەتەوەیەکی زیندوو بە دونیا دەبەخشێت. لە ئەدەبی کوردیدا یەکەم هەنگاوی لەم جۆرە لە قەڵای دمدم (1966)ی عەرەبی شەمۆ و ژانی گەل (1956نووسراو، 1972 چاپکرا)ی ئەحمەد موختار جافدا دەستپێدەکات. ڕۆمانی “پیاوەکان بە خەونیش نەگەڕانەوە” جووڵەیەکی دیکە و بەردەوامی نووسینی گێڕانەوەی کوردییە، کە دەیەوێت کارەساتێکی گەورەی کورد لەڕوویەك لە ڕوویەکان بگێڕێتەوە و وێژەی کوردیی بخاتەوە بەردەم بەرپرسیارییەتی خۆی.

ئەم ڕۆمانە لە چوار بەش پێکهاتووە، هەر بەشە و لەژێرناونیشانێکدا ناونراوە، کە ئەم ناوانەش لە دنیا و جیهانبینیی کوردییدا نائاشنا و نەبیستراو نین، چونکە بوونەتە هۆی ئەوەی چەندین هەزار کەس پێیەوە شەهید، بریندار و وەندا ببن، ئەمانیش: (تابۆن، سارین، ڤیێکس و خەردەل)ـن.

لەم ڕۆمانەدا کیمیابارانکردنی کورد بووەتە تێمای سەرەکیی ڕۆمانەکە، کە تێیدا باس لە ژیانی ئەو منداڵ، لاو و پیرانە دەکرێت، کە بۆنێك، بۆنێکی بێڕووح دەیان کوژێت، باس لە ژیانی ئەو ژنانە دەکرێت، کە لە خاك، خۆشەویست و ماڵەوەیان دابڕێندراون، ئاوارە و سەرگەردان بوون، ئەم ئاوارەیییەش جگە لە ونکردنی ناسنامە و پێدانی ناسنامەیەکی تر، کە هی خۆی نییە نایکاتەوە بەو مرۆڤەی کە پێشتر هەبووە، بەتایبەت ئەمە لە کارەکتەری سەرەکییدا کە شکۆفە/مەهتابە، ڕەنگیداوەتەوە. چونکە هەوڵدانیان بۆ دۆزینەوەی بنەماڵەکانیان و گەڕانیان بەدوای منداڵیی و زێدی لەدایکبوون، گەڕان بە دوای بەدەستهێنانەوە یان دۆزینەوەی ناسنامەیە. کە کورد بەردەوام لەژێر ترسی سڕینەوەی ناسنامەکەیدا ژیاوە. بۆیە ئەم ڕۆمانە هەوڵێکی گەورەی گێڕانەوەی کوردییە، کە دەیەوێت ناسنامە و ئازادیی، تراژێدیای کورد، بخاتە بەردەم یادەوەیی خۆمان و دونیای دەوروبەرمان.

سێیەم ـــ کۆتایی

ئەوەی لەم ڕۆمانەدا، جێگەی سرنجە سڕینەوەی شیوەن و واوەیلایە، سڕینەوەی نووزەنووز و پرسەدانانە بۆ خۆ/کورد، هەڵبەتە میللەتی شینگێڕ و پرسەدانەر خاڵییە لە شەوق و شادیی، هەرچەندە ئەگەر

سەیری واقیعی ژیانی کۆمەڵایەتیی خەڵك بکەین، ئەم شینگێڕییە بەو شێوە تاکلایەنە نابینرێت، کە وەها ئەدەبیاتی کوردیی تەنیووە، بۆیە کەمجار ڕۆمان و بەرهەمێکی ئەدەبی کوردیی دەبینین کە لایان لەم شادیی و ئەدەبی ژیاندۆستییە کردبێتەوە، بۆیە ئەم ڕۆمانە، ماڵاواییکردنە لە گێڕانەوەی تازینامە و شیوەننامە، مەرگلاواندنەوە لە بەرانبەر بێخواستیی و ڕادەستبوون بە چارەنووس، بۆیە (پیاوەکان بە خەونیش نەگەڕانەوە) نیشاندانی ماندوویەتیی میللەتێکی بێخاك، بێنیشتمان و بێماڵە، ماڵێك کە هەم ژن لێی دابڕێندراوە، بەڵام دەکۆشێت و دەیەوێت بۆی بگەڕێتەوە، چونکە حەودای بەژیانە، ترووسکاییی شادییەك هەردەم لەنێو ڕەگ و دەمارەکانیدا هاموشۆیەتی و دەنگی کارەکتەر (ژن لەنێو ڕۆمانەکەدا) دەنگێکی ژیاندۆستە، هاوکات ئەوە پیاوەکانیش لە پاڵ ژنەکاندا، نەك وەك ڕیتمی باوی ئەدەب (ژن لەپاڵ پیاودا)، ئەوە دەیانەوێت بۆ شادیی و ئازادیی ئەم ژیانە بژن، بۆیە چاولەڕێبوونی ژنان لەم ڕۆمانەدا ئەوە خوویا دەکاتەوە، کە بزەی شادییی بەژیاناوێتەبوون لەسەر لێوی خوێنەر نەژاکێنێت. بەکورتیی دیوە گەش و سەرکەوتووەکەی ئەم ڕۆمانە لەلای من جەختکردنەوەیە لە ژیان، بەدەستهێنانی شادیی و گەیشتنە بە مەستیی ژیان. ئا ئەمەیە کردەی وێژە.

بۆیە وێژە…

وێژە تاکە ڕێگەیە لە پێوارییی گوتاری سیاسییدا، کە دەتوانێت ئا ئەمانەی باسیان لێوەکرا قووچیان بکاتەوە و ئێمەش بکاتەوە بە مرۆڤێکی خاوەن یادەوەریی، شاد و شادییساز. تاکێك بەرهەمبهێنێتەوە، کە چیتر تراژێدییەکانی بە شین و واوەیلا نەکات و نەنووسێتەوە، بەڵکوو لە ڕێگەی ئەو هۆشیارییە فەرهەنگییەی کە درووستی دەکات، گوزارشت لە تراژێدییەکانی بکات و خۆی و دونیا بێنێتە بەردەم خەمی خۆیەوە. ئیتر فەرهەنگی هۆشیاریی وا دەکات ئەوە لەم تاکە بستێنێتەوە کە چیتر هەڵگری غەمگینیی، نائومێدیی و خۆبەکەمبینین نەبێت، کە گوتاری سیاسی کوردیی وایکردووە تاکی کورد، جگە لە غەمگینیی، نائومێدیی و خۆبەکەمبینین، خاوەنی ویست و خواستێکی تر نەبێت. بەداخەوە سەرانی کورد نەیانتوانیووە مرۆڤی کورد بکەنەوە بە خاوەن ویست و خواستێك لە دەرەوەی ئەم سێ تێگەیە. ئەوە وێژەیە لەم پێوارییەدا، جێگەی ئومێدە و گەشە بە دایساویی ئەو ئاورە دەدات و فووی پێداناکات، کە ئەحمەدی خانی لە بیرە دێزەخییەکەی کورد هەڵیهێنجا.

سێران محەمەدەسوورە

سنە